

על העליונה, (16) רוצה, אומר לו "תן לי מקחי בחזרה". או אם רצה, אומר לו "תן לי מה שאניתני".

וזה וזה, תביעת החזר אונאה, או אפשרות של בטול המקח, הם רק בכדי שיראה לתגר או לקרובו.

שנינו במשנה: עד מתי מותר להחזיר, עד כדי שיראה לתגר או לקרובו.

אמר רב נחמן: לא שנו שיכול לתבוע הונאתו רק בכדי שיראה לתגר, אלא לוקח שהתאנה, כיון שמקחו בידו, ויכול להראותו לתגר אחר.

אבל מוכר שהתאנה, כיון שכבר יצא המקח מידו, ואינו יכול להראותו לתגר, ואינו יכול להווכח באונאתו עד שיראה חפץ דומה כשהוא נמכר במחיר גבוה יותר, לעולם חוזר. (17)

ודנה הגמרא: לימא מסייע ליה התנא במשנתנו לרב נחמן, דתנן: חזרו תגרי לוד לדברי חכמים.

אי אמרת בשלמא כרב נחמן, שמוכר לעולם חוזר,

משום הכי חזרו תגרי לוד לנהוג כרבנן. א-א

לפי שהם היו מוכרים, ואם כן, גם אם היו הקונים מאנים אותם וקונים בזול, אין להם שום תועלת בהרחבת הזמן של רבי טרפון להחזרת האונאה במשך כל היום, שהרי

לרבנן, כפי שהעמיד רב נחמן, יכולים הם, בתורת מוכרים, לחזור אפילו לעולם. כי רק ביחס ללוקח אמרו חכמים שזמנו הוא רק בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ולא למוכר, ולכן שפיר חזרו לנהוג כרבנן.

אלא, אי אמרת שלא כרב נחמן, ומוכר נמי כלוקח דמי, שאינו יכול לחזור לפי רבנן אלא בכדי פרק הזמן שנקבע ללוקח [כדי שיראה לתגר או לקרובו, אם כי המוכר אינו יכול להראות לתגר], מאי נפקא להו מינה? איזה תועלת יש להם בזה שחזרו לנהוג כחכמים שאין הקונה יכול לדרוש את ההונאה אלא בכדי שיראה לתגר, והרי מצד שני מועילה להם יותר הרחבת הזמן של רבי טרפון לכל היום, שאם הם טעו ומכרו בזול, יכולים הם לתבוע את החזרת הונאתם במשך כל היום, ולא רק במשך הזמן המצומצם של רבנן.

וממשיכה הגמרא ומבארת, כי לפי רבי טרפון אכן הרחיבו חכמים את זמן החזרת האונאה לכל היום, גם לגבי המוכר, כי היכי דעבדי ליה רבנן תקנתא ללוקח [כמו שאליבא דרבי טרפון, תיקנו חכמים את זמן החזרת האונאה ללוקח, לכל היום], הכי נמי עבדי ליה רבנן תקנתא למוכר, שיוכל לדרוש את החזרת אונאתו בכל היום.

ונמצא, שעדיף היה להם להשאר בשמחתם לפי שיטת רבי טרפון, שאם תארע להם טעות ויאנו אותם הקונים, תהא להם אפשרות לדרוש כל היום את החזרת אונאתם, ולא לחזור לשיטת חכמים המאפשרים את דרישת חזרת האונאה למוכר, רק בפרק הזמן המצומצם שנקבע ללוקח,

17. ובתנאי שבינתיים לא התייקר החפץ. רש"י.

16. והוא הדין בלוקח שהתאנה. רש"י.

כדי שיראה לתגר, בלבד.

ואיני יכול לתבוע את אונאתי.

אלא, מכאן ראייה כרב נחמן שמוכר לאו כלוקח הוא, והוא יכול לדרוש את החזר אונאתו לעולם לפי חכמים, ולכן העדיפו תגרי לוד לחזור לדברי חכמים.

אך דוחה הגמרא את הראייה: **תגרי לוד, לא שביח דטעו**, ולכן לא היה להם ענין בהחזרת טעות האונאה [שמאנים אותם הקונים] במשך כל היום, אלא הם היו מעונינים להיפך, שהקונים לא יוכלו לדרוש את החזר ההונאה אלא רק בפרק זמן מצומצם, בכדי שיראה לתגר.

ואם כן, גם אם נאמר שהמוכר אינו יכול לדרוש את החזרת אונאתו לעולם לדברי חכמים, שפיר חזרו תגרי לוד לדברי חכמים, כדי להרויח את צמצום הזמן של הקונה להחזרת הונאתו.

אושפזיכניה, בעל האכסניה, **דרמי בר חמא זבין חמרא**, מכר יין, **וטעה** במחירו, ומכרו בזול יותר ממחיר השוק, בשתות.

אשכחיה, מצאו רמי בר חמא למארחו **דהוח עציב**.

אמר ליה רמי בר חמא למארחו: אמאי עציבת?

אמר ליה: זביני חמרא, מכרתי יין, **וטעא**, טעיתי במחירו, ומכרתיו בזול בששית פחות.

אמר ליה רמי בר חמא: זיל הדר בדי! לך וחזור בך ממחיר זה, ותבע את אונאתו!

אמר ליה: הא שהאי לי, השתהיתי אחר המכירה יותר **משאראה לתגר או לקרובי**,

שדריה, שלח רמי בר חמא את מארחו לקמיה **דרב נחמן**, לשאלו מה יעשה.

אמר ליה רב נחמן: לא שנו שיכול לחזור רק בכדי שיראה לתגר **אלא לגבי לוקח. אבל מוכר, לעולם חוזר!**

מאי טעמא שונה מוכר מלוקח? כי לוקח מקחו **בידו, כל היכי דאזיל**, מחוי ליה, יכול הוא להראות את מקחו בכל מקום שהולך, לתגר או לקרובו, **ואמרי ליה אי טעה אי לא טעה**. ומשעבר הזמן ולא בירר את מחיר מקחו, מחל.

אבל **מוכר, דלא נקט מיקחיה בידו**, שהרי לאחר המכירה נמצא המקח בידי הקונה, יש לנו להמתין עד **דמיתרמי ליה זבינתא כזבינתיה**, שיזדמן לו מקח אחר הדומה למקח שמכר והתאנה, ורק אז ידע **אי טעה אי לא טעה**, ועד אז חוזר הוא לעולם.

ומביאה עתה הגמרא שני מקרים דומים, שבהם פסקו רבא ורב חסדא, שבעל הבית המוכר כלי תשמישו ביוקר, אין בכך אונאה.

א. ההוא גברא דהוח נקט ורשכי לזבוני, שהחזיק בידיו שרוכי משי כדי למוכרם, וקרני, היה מכריז על מחירם, **שיתא**, שהוא ששה זוזים, **ושויא**, היו שוים אותם שרוכי משי באמת, **חמשא**, חמשה זוזים בלבד, **ואי הוו יהבי ליה חמשא ופלגא**, הוה שקיל. אם היו נותנים לו עבורם חמשה ומחצה זוז, הוא היה מוכן לקחתם, ולמכור במחיר זה.

אתא ההוא גברא ורצה לקנותם, ואמר בלבו: **אי יהיבנא ליה חמשה ופלגא**, בחצי זוז יותר משוויו, הרי תהיה האונאה בפחות משתות,

ואם כן, **היית מחילה** על האונאה מצדי לאלתר, ולא אוכל לתבוע אותה לאחר שאקנה ממנו את שרוכי המשי. לכן, אתן ליה **שיתא**, ששה זוזים כפי שהוא דורש עבורם, ותהא בכך אונאה של זוז, **ואתבעיה לדינא**, להחזיר את האונאה, לאחר הקניה בכדי שיראה לתגר. וכך עשה.

אתא לקמיה דרבא, לתבוע את אונאתו, בזוז, לאחר ששילם לו ששה זוזים, כפי בקשתו של המוכר.

אתא לקמיה דרבא: לא שנו שיכול לתבוע אונאה אלא **בלוקח מן התגר**, שקונה סחורה בזול ומוכרה ברווח, ואין לו רגש כלפי הסחורה הנמכרת. אבל **בלוקח מבעל הבית** הנאלץ למכור את כלי תשמישו החביבים עליו, אין לו עליו **אונאה**, כי היות והמוכר מוכרם ביוקר מחמת חביבותם עליו, הרי זה כאילו הודיע המוכר במפורש שהוא מבקש מחיר יותר יקר ממחירו האמיתי, ואחרת אינו מוכן למוכרו. ובכהאי גוונא אין בו אונאה כלל.

ומקשה הגמרא: **והא אנו תנו, בשם שאונאה להדיוט כן אונאה לתגר!**

מאן, מי הוא הנקרא "הדיוט" לגבי "תגר", לאו, האם לא **בעל הבית** המוכר כלי תשמישו, ומוכח שבבעל הבית כן נהגת אונאה!

אמר רב חסדא: המשנה מדברת **בצדרייתא**, בגדי קנבוס, שגם בעל הבית רגיל למוכרם, ולכן יש בהם אונאה אצל בעל הבית, אבל **מאני תשמישתיה דיקירי עליה**, כלי תשמישו שיקרים הם עליו, לא **מזבין להו אי לאו בדמי יתירי**, והרי זה כמי שמודיע במפורש שמוכר במחיר יותר יקר, שאין בו הונאה.

מתניתין:

משנתנו תבאר, במי נאמרו דיני אונאה הנזכרים במשנה הקודמת:

אחד הלוקח ששילם עבור מקחו יותר מדמיו, ואחד המוכר שמכר בפחות מדמיו, יש להן דין **אונאה**. הנזכר לעיל.

אתא לקמיה דרבא, לתבוע את אונאתו, בזוז, לאחר ששילם לו ששה זוזים, כפי בקשתו של המוכר.

אמר ליה רבא: לא שנו שיכול לתבוע אונאה אלא **בלוקח מן התגר**, שקונה סחורה בזול ומוכרה ברווח, ואין לו רגש כלפי הסחורה הנמכרת. אבל **בלוקח מבעל הבית** הנאלץ למכור את כלי תשמישו החביבים עליו, אין לו עליו **אונאה**, כי היות והמוכר מוכרם ביוקר מחמת חביבותם עליו, הרי זה כאילו הודיע המוכר במפורש שהוא מבקש מחיר יותר יקר ממחירו האמיתי, ואחרת אינו מוכן למוכרו. ובכהאי גוונא אין בו אונאה כלל.

ב. ההוא גברא דהוה נקט כיפי לזבוני, החזיק בידו בשמים כדי למכרם.

קרי שתין ושוו חמשיין, הכריז עליהם שמחירם חמישים זוז בעוד שהיו שוים חמשים בלבד, ואי הוו יחבי ליה **חמשיין וחמשה**, הוה שקיל.

אתא ההוא גברא ואמר בלבו: אי **יהיבנא ליה חמשיין וחמשה** זוזי, שהם תוספת של חמשה זוזים על חמישים, שהיא עשירית מהמחיר בלבד, **היית מחילה**. אתן ליה שתין ששים זוז, **ואתבעיה לדינא**, להחזירם, בכדי שיראה לתגר.

שנאמר — "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו". הרי הוזכרו בפסוק שניהם — המוכר והלוקח⁽¹⁾.

ובשם שיש דין אונאה להדיוט, שאינו בקיא בסחורה, כך יש דין אונאה לתגר [סוחר], הבקיא במסחר. ולא אמרינן ודאי הרגיש באונאה ומחל עליה.

ורבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. יבואר בגמרא.⁽²⁾

הלכה נוספת בדיני אונאה:

מי שהוטל עליו, [מי שנתאנה], ידו על העליונה. לתבוע כפי רצונו: רצה אומר לו — תן לי מעותי, ונבטל את המקח. [אם נתאנה הלוקח], או, תן לי מה שאניתני. והמקח קיים.

ובגמרא יבואר, כמאן סברה משנתנו.

גמרא:

הגמרא מבארת, מנלן שיש דין אונאה למוכר

וללוקח:

מנחני מילי?

דתנו רבנן: נאמר בתורה [ויקרא כה יד] "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, אל תונו איש את אחיו", אין לי אלא שנתאנה לוקח, נתאנה מוכר מנין?

תלמוד לומר "או קנה מיד עמיתך, אל תונו".

ואיצטריך למכתב לוקח ואיצטריך למכתב מוכר.

דאי כתב רחמנא אזהרת אונאה רק למוכר, שלא יטעה את הלוקח, הוא אמינא, רק המוכר הוזהר, משום דקים ליה בזבינתיה. [יודע ערך סחורתו, בכמה קנה אותה], ובודאי שהטעה את הלוקח במזיד.

אבל לוקח, דלא קים ליה בזבינתיה, אימא לא אזהריה רחמנא ב"לא תונו"⁽³⁾.

וכן להיפך, אי כתב רחמנא אזהרת אונאה רק ללוקח, הוא אמינא, רק הלוקח הוזהר, משום דקא קני. כלומר — אינו מפסיד כל

ועיין בנתיבות המשפט [רכז ט] לעניין שיערו הזמן שתגר יכול לחזור בו.

3. רש"י. והקשה הרש"ש הרי יתכן שהמוכר אינו יודע כמה שוה סחורתו היום, כגון שקנאה לפני זמן מרובה?

ולכן מבאר הרש"ש "לוקח קים ליה בזבינתיה, ויודע כמה הרויח בעסק זה. ולכן נאסר באונאה.

אך הלוקח, אינו יודע בכמה ימכור את החפץ שקנה. ולכן סלקא דעתך להתיר לו לקנות את החפץ בפחות מדמיו, כדי שלא יפסיד בעתיד.

1. אמנם, פשוטו של מקרא אינו מדבר בדין אונאה הרגיל, אלא בקרקעות, שלא יאנה במספר השנים שנותרו עד היובל, וחכמינו פרשוהו לנין אונאה במקח וממכר. והפסוק שלאחריו "במספר שנים", לא קאי על "לא תונו", אלא הוי מילתא באנפי נפשא. משאת אהרן.

2. הרמב"ם [מכירה יב ח] פסק כחכמים. ובנמוקי יוסף כתב, שכן דעת הר"ף.

אך יש מהראשונים [תלמיד הרשב"א בשם "יש מגדולי המפרשים", וכן הראב"ן] שפסקו כרבי יהודה, וראייתם מכך שהאמוראים בגמרא טרחו לשאת ולתת בדבריו.

כך במקח, כיון שעל כל פנים החפץ נמצא בידיו.

דאמרי אינשי — זבנית, קנית(4). [אם לקחת חפץ המתקיים, הרווחת! כיון שמעותיך לא יתבזבוזו בהוצאות שוטפות].

אבל מוכר, דאבודי קא מוכר [מעותיו אובדות], **דאמרי אינשי — זבין אוביד** [מכרת חפציך, הפסדת! כיון שמעותיך אובדות בהוצאה], **אימא לא אזהריה רחמנא ב"לא תונרו**. ומותר לו להעלות את המחיר, כדי לכסות את ההפסד שיגרם לו לאחר מכן(5).

ולכן: **צריבא**. [הוצרך הכתוב לפרש איסור אונאה למוכר וללוקח].

שינוי "רבי יהודה אומר אין אונאה לתגר":

הגמרא מבארת את טעמו של רבי יהודה:

וכי משום שהוא תגר, אין לו אונאה?

אמר רב נחמן, אמר רב: בתגר ספסר [סוחר הקונה ומוכר מיד ליד תמיד] **שנו**.

מאי טעמא אין לו אונאה?

כיון דמידע ידע זבינתיה כמה שויא, שהרי לא שהה זמן רב בין קנייתה למכירתה, ובודאי אם מכרה בזול אחולי אחיל גביה.

והאי דזבנא הכי, משום דאתרמיא ליה זבינתא אחריתי. [מצא עיסקא אחרת, ונזקק למעות בדחיפות](6).

ואם תאמר, אם כן מדוע חזר לתבוע את

4. לכאורה קשה, מדוע נזקקנו לטעמא ד"זבנית קנית", היה לנו לומר בפשטות — דאי כתב לוקח הוא אמינא שהוא בבל תוננו, משום שהמוכר אין בידו את החפץ, ואינו יכול להראותו לתגר או לקרובו, ולא יודע לו שנתאנה, משום הכי אסור.

אבל מוכר ללוקח, דמסתמא יראה לתגר ויתבע את אונאתו, אם לא יראה הוי מחילה מרצונו, וסלקא דעתך שמותר להונותו? ועיין תוס' רע"א על המשניות.

5. הקשו הראשונים: לאיזה מוכר יש הפסד במכירתו? ממאי נפשך — אם מדובר במוכר תגר, המוכר לאחד, וחוזר וקונה מאחר, הרי אינו מפסיד כלום במכירה, שהרי משתמש בכסף למסחרו. ואם מדובר במוכר בעל הבית, הרי אין אונאה לבעל הבית [כדלעיל]?

הריטב"א תירץ — מדובר בבעל הבית המוכר "צדרייתא", [בגדי קנבוס העומדים

לימכר, כדלעיל], ובוה יש אונאה לבעל הבית. והקשה על תרוץ זה — דאם כן הוי כתגר, שאינו מפסיד כלום במכירתו. [עיי"ש שתריץ בדוחק].

עוד הביא לתריץ בשם הראב"ד — מדובר בבעל הבית, ואף על פי שאין אונאה לבעל הבית, מכל מקום איסורא איכא. [ועיין לעיל בסוגית אין אונאה לבעל הבית, שנחלקו בזה הראשונים].

ועיין עוד בתוס' הרא"ש, וברשב"א.

ובחשק שלמה כתב לתריץ, שמדובר בבעל הבית המוכר מחמת דוחקו. ומוכרח למכור בזול משום כך. ובכהאי גוונא, יש אונאה אף לבעל הבית. עיין שם שהאריך.

6. לכאורה טעם זה אינו אלא בתגר המוכר, ולא בתגר הלוקח. וכן כתבו התוספות ד"ה והתנן.

אך עיין ברש"ש — דאיירי נמי בתגר הלוקח. וכשהוא לוקח ביוקר אולי הוא משום

האונאה?

צריך לומר — דהשתא מיהא קא הדר ביה. אך בשעת המכר, ידע באונאה, ומחל⁽⁷⁾.

אך רב אשי אמר: מאי אין לתגר אונאה?

אינו בתורת אונאה! שאפילו פחות מכדי אונאה [שתות] חוזר. כיון שחייו תלויים בכך, תקנו לו שיחזור אפילו בפחות מכדי אונאה.

ברם, בברייתא תניא כוותיה דרב נחמן: "רבי יהודה אומר: תגר אין לו אונאה, מפני שהוא בקי".

ומוכת, דלרבי יהודה אפי ככדי אונאה אינו חוזר. כיון שבקי במקחו, ובודאי מחל בשעת המקח על האונאה. כרב נחמן.

שנינו "מי שהוטל עליו, ידו על העליונה" וכו':

ומקשינן: מני מתניתין [כדעת מי סברה המשנה]?

לכאורה, אין המשנה לא כדברי רבי נתן [הנוכרים לעיל נ ב] "אונאה פחות משתות נקנה מקח, יתר על שתות בטל מקח, שתות, קנה ומחזיר אונאה".

ולא כדברי רבי יהודה הנשיא [שם] — "יד מוכר על העליונה".

ומבאר הגמרא: דאי רבי נתן — מתניתין קתני "רצה אומר לו תן לי מעותי", וברייתא לא קתני "רצה..", ולעולם בשתות — קנה ומחזיר אונאה.

ואי רבי יהודה הנשיא — מתניתין קתני במקרה שנתאנה הלוקח, שהרי אומר לו "תן לי מעותי". ואילו בברייתא קתני "יד המוכר על העליונה"⁽⁸⁾.

[סימן ז"ב ר"ש]

אמר רבי אלעזר: אונאה זו [משנתנו זו] איני יודע מי שנאה. ואין ההלכה כמותה.

רבה אמר: לעולם רבי נתן היא. ותני [נגרוס]

את האונאה.

אך הראב"ן [סימן קן] כתב: "ואפילו רבנן לא פליגי אלא משום דסברי דתגר נמי טעי, ולא אמרינן אחיל".

8. יש להקשות, מדוע המוכר יכול לחזור בו מהמקח באונאת שתות, ולכוף את הלוקח להחזיר את החפץ? בשלמא כשנתאנה הלוקח, יכול לומר לו שרצונו בחפץ חשוב יותר, אבל כשנתאנה המוכר, והלוקח רוצה להחזיר לו את דמי אונאתו, למה יוכל לחזור? ועיין בירושלמי [פרק ד הלכה ג] ובפני משה שם.

דאיתרמי ליה אדם שחפץ לקנות אותו החפץ ויעלהו לו בדמים. והש"ס נקט הטעם על תגר המוכר, והוא הדין בתגר הלוקח מהטעם הנ"ל.

7. יש לדון, מאי טעמא דרבנן החולקים על רבי יהודה. האם סברו שגם תגר אינו בקי, ויכול לטעות, או, דאע"ג שהוא בקי אינו מוחל על האונאה?

ועיין ברמב"ם [מכירה יב—ח] "כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר, אע"פ שהוא בקי",

ומבאר המחנה אפרים [אונאה סי' יט]: דעת רבנן, שתגר הגם שיודע שיש כאן אונאה, אינו מוחל, ונאמן לומר שמכר על מנת לתבוע חזרה

נמי בכרייתא בדברי רבי נתן — "רצה
אומר לו תן לי מעותי, רצה קנה ומחזיר
ואנאה"⁽⁹⁾.

רבא אמר: לעולם רבי יהודה הנשיא היא.
ומאי דשייר כמתניתין, קא מפרש
בכרייתא. ולכן, במשנה מדובר כשנתאנה
הלוקח, ולכן יד הלוקח על העליונה,
ובכרייתא מדובר כשנתאנה המוכר, ולכן ידו
על העליונה.

אמר רב אשי דיקא נמי כדברי רבא, דקתני
— "מי שהוטל עליו ידו על העליונה",
ומשמע, אחד הלוקח ואחד המוכר, ואילו
לאחר מכן מפרש ליה רק באופן שהאונאה
ללוקח.

שמע מינה שויריה שויריה למוכר, כרבא⁽¹⁰⁾.

ומסקינן: אכן שמע מינה כרבא.

איתמר [נאמרה מימרא בבית המדרש]:
האומר לחבירו "על מנת שאין לך עלי
אונאה אמכור לך חפץ זה"⁽¹¹⁾, ונמצאה
אונאה במקח.

רב אמר: יש לו עליו דין אונאה⁽¹²⁾.

ושמואל אמר: אין לו עליו דין אונאה.

והוינן בה: לימא רב דאמר יש לו אונאה,
סבר כרבי מאיר המובא להלן.

ושמואל דאמר אין לו אונאה, סבר כרבי
יהודה.

9. כתב הריטב"א "ואם תאמר אם כן מאי איכא
בין רבי נתן לרבי יהודה?

זו כבר פירשה רש"י, דבמוכר ולוקח פליגי.
פירוש לפירושו, דלרבי נתן לא שני ליה בין
לוקח ומוכר, אבל לרבי יהודה הנשיא דוקא
נתאנה מוכר ידו על העליונה". ועיין עוד
בשיטמ"ק בשם הריצב"ש.

10. לכאורה קשה, מה דיוקא הוא זה, דילמא
אדרבא לא הזכירו במשנה דין מוכר, ללמדינו
שארין ידו על העליונה? ועיין פני יהושע.

11. תנאי זה אינו כשאר תנאים. דשאר תנאים
— המעשה תלוי בתנאי, ואם לא יתקיים התנאי,
יתבטל המעשה, אך כאן אף אם ימצא במקח
אונאה, לא יתבטל המקח.

אלא כוונתו למכור בענין שלא יהיה ללוקח
עליו דין אונאה. והלוקח שנתרצה — שייר זכות
זו. ומכל מקום שייך בתנאי זה דין "מתנה על
מה שכתוב בתורה". נתיבות המשפט [ריב—ד].

ועיין שם עוד, דלכן אין צריך בתנאי זה את
כל משפטי התנאים, כגון תנאי כפול, ותנאי
קודם למעשה, וכיו"ב.

אך דעת התוספות בכתובות [נו א], ווהרמב"ן
הרשב"א והר"ן בסוגיין — דבעינן תנאי כפול,
וכל שאר משפטי התנאים. [וכגון שיאמר —
"אם לא יחולו דיני אונאה הריני מוכר, ואם לאו
איני מוכר].

ועיין בחידושי הגר"ז [ריש הלכות נזירות],
דבלי הלכות תנאים אי אפשר לעשות מעשה,
ולשייר בו איזה דבר. ולכן בעינן תנאי כפול
ושאר משפטי התנאי, כדי שנוכל לפעול קנין עם
שיר.

12. אף על פי שהלוקח לוקחו מרצונו, מכל
מקום לא נפיק מידי איסור אונאה. שכיון שאינו
מוצא לקנות אלא ממנו, על כרחו נותן לו כל מה
שיתבע ממנו. גליוני הש"ס, בשם התשב"ץ.
ועיין עוד בנתיבות המשפט [רכז—ג].

ולכאורה דמי לנדון דידן, שהתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון.

ודחינן: אמר לך רב, אנא דאמרי "יש לו עליו אונאה", אפילו לדעת רבי יהודה שבדבר שבמון תנאו קיים, כאן יודה לדברי.

כיון שעד כאן לא קאמר רבי יהודה התם, אלא במתנה עם האשה קודם הנישואין, דידעה שלא תוכל לתובעו שאר וכסות, וקא מחלה⁽¹⁵⁾.

דתנאי — האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה", הרי זו מקודשת, ותנאו בטל. דברי רבי מאיר.

וסבר — כל המתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל. אפילו בדבר שבממון⁽¹³⁾.

רבי יהודה אומר: בדבר שבממון כגון בשאר וכסות, תנאו קיים. שהרי מחל על אותו ממון. אבל עונה שהיא צער הגוף — לא ניתנה למחילה⁽¹⁴⁾.

וכן כתב במהדור"ק של רש"י [הובא בשיטמ"ק כתובות נו א] — "אבל צער הגוף כגון עונה, לא מחלה ליה". ועיין עוד בלחם משנה [אישות טו — א].

15. צריך באור, אי ידעה ומחלה, מאי טעמא דרבי מאיר החולק, וסובר שלא מועיל התנאי, הרי מחלה להדיא?

הקצות החושן [רט — יא] הביא בשם הרשב"א דאם אמר "על מנת שתמחלי לי", לכולי עלמא מהני, ואם אמר "על מנת שאין דין שאר וכסות" לכולי עלמא לא מהני, ונחלקו כשאמר סתמא. לדעת רבי יהודה — סתמא כאילו אמר "על מנת שתמחלי לי", ולכן מהני.

ולרבי מאיר סתמא כאילו אמר "על מנת שאין דין שאר וכסות", ולכן לא מהני.

ובדעת הרמב"ן הוכיח הקצות החושן, דאפילו אם יאמר "על מנת שאין דין שאר וכסות", נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה.

ולדעת הרמב"ן לכאורה קשה מגמרא דידן, דמשמע שטעמו של רבי יהודה משום מחילה, ולא משום דמהני תנאי על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון?

ומבאר הקצות החושן, שהאשה מוחלת על עצם החיוב של התורה. משום שהתורה לא

13. ומבאר הרמב"ן [בבא בתרא קכו א] כיון שכשמתנה ואומר "על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה", אין התנאי שתמחול לו על דברים אלו. אלא התנה על עיקר דין "שאר וכסות" שלא יחול כאן. וזה הוי "מתנה על מה שכתוב בתורה".

אמנם אם יאמר "על מנת שתמחלי לי שאר כסות ועונה", תנאו קיים.

אך רבי יהודה סבר שבדבר שבממון, אין כונת התורה לחייבו אלא ברצונו של זה. ולכן אם ימחול — מהני. ועיין עוד בקצות החושן [רט סוס"ק יא].

14. רש"י. וברשב"ם [בבא בתרא קכו ב] כתב טעם נוסף, משום דהוי מצוה. ומשמע, דבמצוה אין מועילה מחילה אפילו בדבר שבממון.

וכן כתב הרמב"ם [אישות פרק ו הל' י] — שהתנאי אינו מועיל לענין חיוב עונה.

אך דעת הריטב"א [קידושין יט ב] בשם הירושלמי דמהני תנאי אף לענין עונה, כיון שהיא הנאת הגוף, וכממון דמי.

ועיין במל"מ [אישות ו י] שבאר בדעת רש"י, שאין התנאי מועיל לעונה, כיון שמסתמא אינה מוחלת לו על זה. אמנם, אם תמחול לו בהדיא, שפיר דמי.